

LA FAMILLE ÉDUCOGÈNE. GEZIN EN SOCIALE ASPIRATIES VAN KINDEREN ¹⁾

A. J. G. M. Bekke en R. Veenhoven, Nederlandse Economische Hogeschool, Rotterdam

In: Mens en Maatschappij. 1968, vol. 43, pp 158-172

1 INLEIDING

De studie van beroepskeuze, schoolkeuze en schoolprestaties is de laatste jaren alom ter hand genomen en de stroom publikaties die ons hierover voornamelijk uit het buitenland bereikt is al vrij onoverzienbaar. Het aanbrenge van enige systematiek in althans het voornaamste gedeelte hiervan brengt diverse problemen met zich mee. Het voornaamste probleem is wel dat het object van onderzoek over het algemeen niet eenduidig is te omschrijven. Waar sommige auteurs spreken over een zuiver theoretisch-psychologisch begrip als "achievement motivation", spreken anderen over aspiraties, ambities, ambities en waarden, terwijl soms ook het gehele beroepskeuze- c.q. schoolkeuzeproces sec als object van studie wordt genomen. Wanneer men althans enig gebruik van de onderzoekingen wil maken, ontkomt men niet aan de noodzaak het object zonedig te verruimen dat het grootste gedeelte der publikaties hierin wel een onderkomen kan worden geboden.

De meeste auteurs werken bij hun objectomschrijving met operationele definities (schoolresultaten, beroepskeuzeresultaten, mobiliteitsgegevens enz.) of gebruiken theoretisch begrippen (prestatie-motivatie, waarden-orientatie of aspiratie. c.q. ambitie-niveaus). Het lijkt ons daarvan zinvol, aan te sluiten bij het ruimere theoretische begrip, zoals Rosen³⁾ dat in aansluiting op McClelland²⁾ heeft ontwikkeld, in het zgn. Achievement Syndrome: een conglomeraat van psychische motivaties om te presteren, waardeorientaties, die hierbij optreden, en aspirantenniveaus, die de richting waarin de prestatie gaat, aangeven. Uitgaande van dit complexe theoretische begrip, zijn de meeste onderzoeksgegevens onderling vergelijkbaar en flexibel genoeg om te gebruiken ten dienste van het compilerende doel, dat dit artikel heeft. In het navolgende zullen deze begrippen dan ook naast elkaar gebruikt worden.

Wij hebben ons via literatuuronderzoek tot dat onderzoeksmateriaal gericht, dat in enigerlei vorm een van deze begrippen als object stelde en waarin tevens dit object werd gemeten in relatie tot het gezin als voornaamste socialisatie-instituut. Dat wil niet zeggen dat andere factoren, die van invloed kunnen zijn op de prestatie-gerichtheid van het kind, (zoals school, sociale klasse) worden verwaarloosd, maar deze worden slechts gezien als factoren die via het gezin werkzaam kunnen zijn.

In de meeste publikaties probeert men aan de hand van enig onderzoek al of niet het samengaan aan te tonen van een of meer afzonderlijke gezinsfactoren met een bepaalde mate van achievement motivation bij het kind. Men beperkt zich dus vrijwel uitsluitend tot het *isoleren* van gezinstypen en -situaties, die waarneembaar samengaan met een bepaalde mate van achievement motivatie. Gevolg van het feit dat deze werkwijze overheerst, is: a. dat te weinig aandacht wordt besteed aan de vraag *waarom* zich bij dergelijke gezinstypen en -situaties een zodanige mate van achievement motivatie voordoet. Weliswaar zijn naar aanleiding van in onderzoekingen geconstateerde verbanden hypothetische verklaringen hiervan opgesteld, maar met het testen van dergelijke vooronderstellingen heeft weinig onderzoek zich beziggehouden. b. dat - doordat men zich beperkte tot het isoleren van die typen en situaties - onvoldoende aandacht is besteed aan hun onderlinge interdependentie.

Te weinig wordt gewerkt met een meervoudig samengesteld model van diverse factoren, waarbinnen een evaluatie plaats zou kunnen hebben van de diverse importanties binnen dit netwerk van betrekkingen.

Zo wordt min of meer overtuigend aangetoond dat de achievement motivation varieert met factoren als:

- de grootte van het gezin
- de ordinale positie van het kind in de geboortenopvolging
- de volledigheid van het gezin
- de samenstelling van het gezin naar geslacht
- de harmonie van de gezinsrelaties
- de gezagsverhoudingen in het gezin
- de ouderlijke waarden
- de legitimiteit van de beïnvloeding van de ouders
- het beroep van de vader
- de houding van de ouders t.o.v. de school
- de stedelijke c.q. agrarische entourage van het gezin
- de sociale klasse van het gezin.

Men loopt evenwel het gevaar bij isolering van deze gezinsfactoren, het gezin als totaal sociaal systeem, dus als geheel van meerdere structureel-culturele factoren, uit het oog te verliezen. Het is daarbij niet denkbeeldig dat in gezinnen, waar een der positief beïnvloedende factoren aanwezig is, tevens andere factoren werkzaam kunnen zijn, die de positieve invloed verstoren.

De opzet van dit artikel is de volgende:

Er zijn vele onderzoeken die alle iets willen verduidelijken over de ontwikkeling van het kind tijdens het socialisatieproces in de richting van prestaties ten aanzien van school, beroep en mobiliteit. Zij leggen veelal unilaterale relaties tussen een bepaald kenmerk van de socialiserende context (met name het gezin) en deze achievement-gegevens. Wij proberen aan te tonen dat veel van deze pogingen tot bepaalde noemers zijn te herleiden (concreto: bepaalde telkens optredende relaties of correlaties tussen gezinsfactoren en prestaties) en dat op grond van een compilatie van deze onderzoeksuitkomsten een bepaald onderzoeksmodel kan worden geschetst, waaruit eventuele hypothesen kunnen worden afgeleid.

2 HET MOGELIJK ONDERZOEKSMODEL.

Een van de weinige auteurs die zich niet heeft beperkt tot het aangeven van mogelijke afzonderlijke verbanden is Floud⁴⁾. Zij heeft een model opgesteld, dat bekend staat als „la famille éduogène” waarmee ze doelt op een type gezin dat de waarden van het onderwijs ondersteunt en dat zich inzet voor het opvoeren van de sociale en intellectuele prestaties van de kinderen. Zij constateert bij dergelijke gezinnen de volgende veel voorkomende eigenschappen:

- A. het is kleiner dan gemiddeld;
- B. de ouders hebben meer opleiding genoten dan het verplicht minimum;
- C. de vrouw heeft voor haar huwelijk een beroep gehad met een hogere sociaal-economische status dan dat van de man.

Iets dergelijks constateren Girod & Rouiller⁵⁾ zonder zich overigens zo duidelijk uit te spreken als Floud. Zij duiden meer op een klein gezin met een typisch middle-class patroon waarin het geen

uitzondering is dat de vrouw voor haar huwelijk een hoger beroep heeft gehad dan de man. Alle drie de door Floud genoemde eigenschappen zijn in meerdere onderzoeken aangemerkt als stimulerende factor in het proces van ontwikkeling van de achievement motivation bij kinderen. Door hun gezamenlijk optreden kan de door Floud geconstateerde hogere "educability" van kinderen uit dergelijke gezinnen verklaard worden. Hiermee is echter slechts gesproken van het gezamenlijk optreden van een drietal factoren. Veel onderzoek heeft aangetoond dat nog veel meer factoren in het spel zijn die in theorie net zo goed gezamenlijk kunnen opereren als de drie factoren waarvan in Flouds concept sprake is.

Op grond van materiaal dat hierna kort zal worden aangegeven, lijkt het ons nuttig het model van Floud uit te breiden en wel door er de volgende voorwaarden aan toe te voegen.

D. hoge ambitie van de ouders met betrekking tot de toekomst van de kinderen, met name voor zover zich dit uit in een belangstelling die niet primair materieel gericht is, en waardering voor het onderwijs;

E. democratische gezagsverhoudingen binnen het gezin;

F een sociaal-economische status van het gezin die uitgaat boven die van de lower-class.

Ad a *De grootte van het gezin.*

Uit verschillende onderzoeken blijkt, dat er een significant verband bestaat tussen de grootte van het gezin en het aspiratie-niveau van de kinderen. De mate van invloed van de gezinsgrootte blijkt echter sterk te variëren met de sociaal-economische status van het gezin. Girod & Rouiller⁶⁾ en Tofigh⁷⁾ verkregen resultaten die erop wezen dat behalve in de middle-class⁸⁾ ook kinderen in de kleine⁹⁾ lower-class gezinnen een beduidend hoger niveau van opleidings- en beroepsambitie hebben dan lower-class kinderen uit grote gezinnen. Blau & Duncan¹⁰⁾ kwamen tot eenzelfde conclusie met betrekking tot de door hen onderzochte verschillen in mobiliteit. Bowerman & Elder¹¹⁾ daarentegen en tot op zekere hoogte ook Jürgens¹²⁾ reserveren hun uitspraken met betrekking tot de invloed van de grootte van het gezin vrijwel uitsluitend voor de middle-class. Veel hangt af van de gehanteerde indelingen. Girod & Rouiller¹³⁾ maken op dit punt b.v. slechts onderscheid naar upper- en lower-class, waarbij de middle-class over het hoofd wordt gezien.

Doordat er bij de verschillende onderzoeken van zoveel moeilijk vergelijkbare klassifikaties gebruik is gemaakt, kunnen wij niet veel meer concluderen dan dat vrij algemeen wordt aangenomen, dat de samenhang tussen de hoogte van de achievement-motivation en de grootte van het gezin in de middle-class het grootst is, dat deze samenhang voor de lower-class nog een punt van discussie is en dat de meesten van mening zijn dat in de upper-class van een dergelijke samenhang geen sprake is. Tegen dit laatste wordt echter protest aangetekend door Tofigh¹⁴⁾. Hij vond in zijn onderzoek namelijk wel een verband tussen gezinsgrootte en achievement motivation in de upper-class, en merkwaardigerwijs zelfs een omgekeerd verband. Zijns inziens zijn in de upper-class de grote gezinnen uit het oogpunt van achievement motivation in het voordeel. Het verband dat hij vond was overigens zwak. Ter verklaring van bovenstaande bevindingen worden in verschillende studies argumenten aangevoerd. Hieronder geven wij daarvan een overzicht. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat het onderzoek zich voornamelijk sterker heeft gericht op het aantonen van verschillen dan op het verklaren daarvan.

Argumenten aangevoerd om te verklaren waarom kinderen uit kleine gezinnen een hoger ambitieniveau vertonen dan kinderen uit grote gezinnen:

- Kinderen uit grote gezinnen vertonen meestal een lagere intelligentie dan kinderen uit kleine gezinnen (Termen¹⁵⁾, Heuyer¹⁶⁾). Volgens Nisbet¹⁷⁾ omdat zij relatief minder contact hebben met de ouders en als gevolg daarvan een vertraagde verbale ontwikkeling doormaken,

hetgeen zijn weerslag heeft op de intelligentie. Volgens Burt¹⁸⁾ omdat hier sprake is van erfelijke domheid, waarbij die domheid steeds weer aanleiding is tot het stichten van een groot gezin. Tofigh¹⁹⁾ bestrijdt deze opvatting.

- Ambitieuze ouders zullen veelal het kindertal bewust beperken, met als gevolg dat in kleine gezinnen relatief meer ambitieuze ouders voorkomen en kinderen uit die gezinnen sterker tot achievement gemotiveerd worden (Dumont²⁰⁾) (Treffers²¹⁾).
- Hierop sluit aan de bevindingen van Jürgens²²⁾ dat men in kleine gezinnen positiever staat tegenover mobiliteit dan in grote gezinnen.
- In een klein gezin is in sterkere mate dan in een groot gezin sprake van competitie. In een groot gezin overweegt eerder coöperatie (Rosen²³⁾).
- Kleine gezinnen hebben het financieel wat ruimer en kunnen daarom meer in de opvoeding van de kinderen investeren. Voor de grote lower-class gezinnen geldt dit des te sterker omdat de draagkracht daar toch al minder is en bovendien uit onderzoek gebleken is dat binnen de lower-class de grote gezinnen vaak in de laagste inkomensgroep vallen (Tofigh²⁴⁾).

Ad b *Opleiding van de ouders.*

De invloed van de opleiding van de ouders op de ontwikkeling van de achievement motivation bij kinderen wordt merkwaardigerwijs in vrijwel geen van de door ons geraadpleegde onderzoeken ter sprake gebracht. Dit waarschijnlijk als gevolg van het feit dat het opleidingsniveau van de ouders vaak als indicatie of soms als onderdeel van de sociale klasse wordt gezien.

Elder²⁵⁾ heeft hier echter een duidelijk onderscheid gemaakt en ook bij de constant gehouden factor "sociale klasse" een significant verband geconstateerd tussen het opleidingsniveau van de ouders en de hoogte van de achievement motivation bij de kinderen. Het brengt hem zelfs tot de vraag of het opleidingsniveau van de ouders niet van meer invloed is dan de sociale klasse: "Perhaps this indicates that the cultural status of a home as measured by parental education is a more powerful predictor of adolescent desire to go to college than a family's economic status".

Elder maakt in zijn onderzoek een onderscheid naar opleiding van de vader en opleiding van de moeder. Hij concludeert dan vervolgens dat de opleiding van de vader van groter invloed is.

Ad c *Het beroep van de vrouw vóór haar huwelijk.*

Onderzoeken van Turner²⁶⁾ en Floud, Halsey en Martin²⁷⁾ lieten een opvallend hoge achievement motivation zien in gezinnen waar de vrouw voor haar huwelijk òf een had uitgeoefend met een hogere sociaal-economische status dan dat van haar man, òf een hogere opleiding had genoten. Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat er relatie bestaat tussen een der twee factoren en de machtspositie van de vrouw gezin. In punt E komen wij hierop terug.

Ad d *De ambitie van de ouders.*

De invloed van de ouders op de waarden en opvattingen van de kinderen is zeer groot. Rose²⁸⁾ vond overeenstemming tussen de leeftijd waarop de ouders getrouwd waren en de leeftijd die de kinderen als wenselijk voor het sluiten van een huwelijk noemden. Ook op het punt van aspiraties met betrekking tot het toekomstig beroep is de invloed van de ouders duidelijk waarneembaar. Over de mate van invloed die aan de ouders kan worden toegekend, bestaan alleen nog een groot aantal subtiele verschillen. Rushling²⁹⁾ formuleert de relatie bv. als volgt: "an adolescent is likely to possess aspirations to the extent that his parents encourage educational ambitions" (p. 158), waartegenover Kahl³⁰⁾ het uitdrukkelijk voorbehoud maakt dat het kind ook zelf het nut van onderwijs en achievement in moet zien en dat dit laatste niet zonder meer uit de druk van de ouders voortvloeit. Hij is van mening dat er slechts dan sprake kan zijn van een hoog ambitie-niveau bij het kind als het de waarden en

verwachtingen die het van de ouders krijgt opgedrongen ook verinnerlijkt en verwerkt in zijn zelfconceptie. Ook Haller³¹⁾ wijst in dit verband op het belang van de zelfconceptie.

Uiteraard is bij een dergelijk proces de aard van de overgedragen waarden van overwegend belang. Uit verschillende onderzoeken, met name die van Nisbet³²⁾, Floud³³⁾, Girod & Rouiller³⁴⁾, Tofigh³⁵⁾ en Kahl³⁶⁾ komt naar voren dat het hoogste ambitieniveau wordt aangetroffen in gezinnen waar de belangstelling niet primair materieel gericht is en waar de waarde van het onderwijs hoog staat aangeschreven. "Male students (...) report long-range parental ambitions in which a college education is but a first step towards an anticipated upper-middle-class career" (Ellis & Lane³⁷⁾ p. 747). Kahl³⁸⁾ constateerde in zijn onderzoek onder lower-class jongens de hoogste achievement motivation bij jongens uit gezinnen waar zelfs sancties op schoolwerk staan.

Ad e *Gezagsverhoudingen binnen het gezin.*

Waar wij spreken over democratische gezagsverhoudingen binnen het gezin doelen wij op die situaties, die niet als autocratisch of autoritair kunnen worden aangemerkt. De aanwezigheid van een dominante moeder valt hier wel onder te plaatsen. Dit onderscheid tussen wel- en niet democratisch is aanmerkelijk minder verfijnd dan de indeling die Bowerman & Elder op dit punt hanteren. De verscheidenheid van ons materiaal dwingt ons ook hier weer tot een geringere nuancering dan wenselijk zou zijn. Bowerman & Elder B9) onderscheiden 5 niveau-verschillen in de ouderlijke dominantie, en wel autocratisch, autoritair, democratisch egalitair en permissief. Zij vonden bij hun onderzoek dat een "fathercentered" gezin met een autocratische of autoritaire vader een belemmering vormt voor de mobiliteitskansen van de kinderen. De bevindingen van Rosen sluiten hierbij aan: "Children in an authoritarian fathercentered family structure ordinarily receive little training in two areas which are important for the development of achievement motivation: that is achievement and independence" (p. 623, Rosen⁴⁰⁾). Daarentegen wordt dominantie van de zijde van de moeder door deze onderzoekers niet als remmend beschouwd. "A dominant mother however is not necessarily a hindrance to the development of achievement motivation in boys" (p. 625, Rosen⁴¹⁾). In een ander artikel van zijn hand⁴²⁾ stelt Rosen ook dat jongens dominantie van hun moeder eerder aanvaarden dan van hun vader. Verschillende onderzoeken wijzen erop, dat de dominantie van de moeder niet alleen als niet remmend gezien moet worden, maar zelfs als een stimulerende factor. Devereux⁴³⁾, Bronfenbrenner⁴⁴⁾ en Strauss⁴⁵⁾ vonden de hoogste achievement motivation in gezinnen met een dominante moeder.

Bowerman & Elder⁴⁶⁾ vonden een verband tussen de gezagsverhoudingen in het gezin en de gezinsgrootte. "Parental behavior control is most strongly related to family size among middle-class families for boys and among lower-class families for girls." Naarmate het gezin groter wordt neemt de kans op autoritaire gezagsverhoudingen toe. De kans op mobiliteit van de kinderen wordt daardoor op tweeërlei wijze beïnvloed: door de grootte van het gezin en door de autoritaire gezagsverhoudingen, beide als remmende factoren.

Een punt van discussie is of het de vader of de moeder is, die in een niet-autoritair gezin meer invloed op de achievement motivation uitoefent. Zoals reeds gesteld zijn Devereux⁴⁷⁾, Bronfenbrenner⁴⁸⁾ en Strauss⁴⁹⁾ van mening dat de invloed van de moeder hierbij overwegend is. Kahl⁵⁰⁾ daarentegen is een andere mening toegedaan. Hij introduceert een type vader met een lower-class beroep en een middle-class waardenpatroon. De frustraties die uit deze combinatie voortvloeien zouden de man ertoe brengen zijn kinderen sterk tot achievement te motiveren. Ellis & Lane⁵¹⁾ stellen daar tegenover: "The father may be dissatisfied with his attainments, but this later dissatisfaction stems from the presence of a wife who is all too willing to remind him of his failure to measure up to her standards of attainment"

(p. 744). Ook op deze opmerking lijken gelijklopende bevindingen van Turner⁵²⁾ en Floud⁵³⁾ zeer goed aan te sluiten. .

Argumenten: aangevoerd ter verklaring van de lagere achievement motivation van kinderen uit gezinnen met een autoritaire vader:

- De moeder kan in mindere mate als beïnvloedster van het kind optreden (Strodtbeck⁵⁴⁾).
- Door zijn onderworpen positie gaat het kind zich sterk afhankelijk voelen van het gezin en is het daardoor minder geneigd verder te kijken en zich op een maatschappelijke carrière buiten het gezin te oriënteren (Strodtbeck⁵⁵⁾).
- In een gezin met een autoritaire vader ontvangt een kind minder achievement- en independence training (Rosen⁵⁶⁾).

Ad f *Sociale en economische status van het gezin.*

Rosen⁵⁷⁾ vermeldt drie factoren, gezinsgrootte, ordinale positie van het kind in het gezin en de sociale klasse, die correleren met de motivatie. Hij neemt aan, dat de sociale klasse waarschijnlijk de grootste factor in het proces van de ontwikkeling van achievement motivation betekent: "it's difficult to assess the relative effects of these three variables -- ordinal position, family size and social class (...) but it appears probable that social class is the greatest and most consistent factor, followed by family size and ordinal position" (p. 583).

Kahl⁵⁸⁾ vermeldt: "The middle class preferred education as their first choice whereas the working class indicated home ownership. Furthermore education was viewed by the middle class as a good thing in itself whereas to the working class it was valued only as an instrumental means to a decent job. Many studies have shown in addition that when a working class man stresses the importance of education, he is likely to be thinking of a high school diploma, whereas the middle class person has a college degree in mind" (p. 667-8).

Er blijken dus duidelijke graduele verschillen te bestaan in gerichtheid van de achievement motivatie tussen de midden en lagere groepen. Riesman⁵⁹⁾ wijst erop dat de relatie tussen klasse en aspiratieniveau wellicht beïnvloed zou kunnen worden door interveniërende variabelen: „as in the case with many investigations into relatively unexplored subject matter, the present study has pointed out the necessity for further research and some suggestions for that direction. (...) It could be to the advantage of further analysis of social class behavior to study intensively the process behind the setting of aspiration levels in the class context and to discover in more detail (...) the effect that such factors as age, past achievements, reference groups and competing orientations can have upon those levels." De raad wordt opgevolgd door Sewell, Haller & Strauss⁶⁰⁾. Ook zij gaan ervan uit dat er correlatie bestaat tussen het niveau van de beroepsaspiraties van kinderen en de sociale status van hun gezin. Het niveau van achievement motivation zou dus beïnvloed kunnen worden door de opvoedings- en beroepswaarden, die specifiek zijn voor het milieu waarin men opgroeit. Zij zijn echter van oordeel, dat de onderzoekspopulaties bij studies die dit tot op dat moment hebben aangetoond, dikwijls klein zijn en dat er meestal geen controlevariabelen zijn ingevoerd. Wel heeft een groep studies aangetoond dat opvoedings- en beroepsaspiraties positief zijn gecorreleerd met intelligentie en een andere groep dat intelligentie samengaat met sociale status.

Volgens Sewell c.s. zou intelligentie dus een mogelijke interveniërende variabele kunnen zijn. Zij nemen in de populatie van hun onderzoek alleen kinderen op die de arbeidsmarkt nog niet betreden hebben, zodat ze alleen aspiraties meten en geen rationalisaties van actueel gedrag. Zij komen echter tot de conclusie: "on the basis of these tests, it must be concluded that the apparent effects of social status on levels of educational and occupational aspiration are not singly due to the common relationship of these variables to the intelligence, although intelligence is related to both types of

aspiration. This does not deny the importance of intelligence to educational aspiration, but suggests that status makes an independent contribution to these aspirations."

Het sociale milieu blijkt dus een betrekkelijk autonome invloed te hebben op de mate waarin de kinderen gemotiveerd worden bepaalde beroepen te bereiken. Hollingshead⁽⁶¹⁾ vermeldt, dat het beroepskeuzepatroon van kinderen van high schools de neiging vertoont hun klassepositie te volgen. Over het algemeen worden zij òf gedwongen de beroepspatronen van hun klasse te volgen òf willen zij dit uit eigen beweging. De lower-class kinderen zouden er niet in slagen om hogere aspiraties te vertonen: "they have limited their horizons to the class horizon and in the process they have unconsciously placed themselves in such a position that they will occupy the same levels as their parents." Merton⁽⁶²⁾ komt echter tot tegenovergestelde conclusies.

Gould⁽⁶³⁾ merkt in dit verband nog op dat:

- a) het gevoel van succes of falen niet afhangt van een absoluut achievement-niveau maar van een hele reeks factoren en dat
- b) de lower-class veel sterker gemotiveerd kan zijn tot achievement dan de strata boven hen, althans relatief gezien. Iemands perceptie van de toekomst kan een uitdrukking zijn van de mate van satisfactie met de momentele status.

Crockett⁽⁶⁴⁾ merkt op, dat de beroepen met een hoog prestige als moeilijker bereikbaar worden ervaren dan de beroepen met een laag prestige. Bij de lagere klassen is daarom meer motivatie nodig dan bij de hogere strata, die in hun gezin een opvoedingssysteem kennen, dat intrinsiek de kwaliteiten heeft in de richting van de eigen hogere prestige beroepen te stuwten.

Samenvattend kan gezegd worden dat over het algemeen het oordeel heerst dat de verschillende sociale milieus zodanig onderling verschillende waarden hanteren, in hun beoordelingen van bepaalde beroeps-categorieën, dat bij de socialisatie van het kind deze waarden, op het kind overgebracht, vrij beslissend kunnen werken als het gaat om de richting waarin de beroepskeuze tot stand komt.

3. SAMENSTELLING VAN HET MODEL.

Na deze uitwerking van de zes elementen van de (aangevulde) "famille éduco-gène" van Floud, kan nu tot verdere systematisering worden overgegaan. Getracht zal worden aan te geven dat de kans dat deze eigenschappen in combinaties of zelfs allen tegelijk optreden groter is dan door toeval veroorzaakt kan zijn en dat de famille éduco-gène als benadering van een realiteit kan worden aangemerkt. Een realiteit waarmee de onevenredige verdeling van kansen op beroepen met een hoge sociaal-economische status gedeeltelijk verklaard kan worden.

Wij zullen hiertoe van alle eigenschappen van de famille éduco-gène zoals reeds gesteld ieder voor zich zijn aangemerkt als gunstige voorwaarden in het proces van ontwikkeling van achievement motivation bij kinderen, aangeven met welke andere in dit model opgenomen voorwaarden zij gezamenlijk plegen op te treden en in welke onderzoeken dat samengaan geconstateerd is. Het model komt er dan als volgt uit te zien:

3.1 De famille éduco-gène is een type gezin dat gekenmerkt wordt door de volgende eigenschappen:

A. *het is klein.*

daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. Binnen het gezin geen autoritaire gezagsverhoudingen zullen ontstaan. Volgens Bowerman & Elder⁶⁵⁾ en Rosen⁶⁶⁾ die een verband aantoonde tussen de grootte van het gezin enerzijds en de gezagsverhoudingen binnen het gezin anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap A van de famille éduco-gène ook eigenschap E zal optreden.

2. De ouders een hoog ambitieniveau hebben m.b.t. de opleiding van de kinderen, gepaard gaande met waardering voor het onderwijs. Volgens Jürgens⁶⁷⁾ en Turner⁶⁸⁾ die een verband aantoonde tussen de grootte van het gezin enerzijds en de ambitie van de ouders m.b.t. de opleiding van de kinderen anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap A ook eigenschap D van de famille éduco-gène zal optreden.

3. De sociaal-economische status van het gezin boven die van lower-class ligt. Volgens onder andere Tofigh⁶⁹⁾ en Blau & Ducan⁷⁰⁾ die een verband aantoonde tussen de grootte van het gezin enerzijds en de sociaal-economische status van het gezin anderzijds.

Er is dus een zekere waarschijnlijkheid, dat met eigenschap A ook eigenschap F van de famille éduco-gène zal optreden.

B. de ouders hebben meer opleiding dan het verplichte minimum.

daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. De ouders een hoge ambitie zullen hebben m.b.t. de opleiding van hun kinderen en de waarden van het onderwijs zullen steunen.

Volgens Elder⁷¹⁾ die een verband aantoonde tussen het opleidingsniveau van de ouders enerzijds en de ambitie die zij koesteren m.b.t. de opleiding van hun kinderen anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap B ook eigenschap D van de famille éduco-gène zal optreden.

2. De sociaal-economische status van het gezin boven die van lower-class ligt. Volgens Elder⁷²⁾ die een verband aantoonde tussen het opleidingsniveau van de ouders enerzijds en de sociaal-economische klasse van het gezin anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap B ook eigenschap F van de famille éduco-gène zal optreden.

C. de vrouw heeft voor haar huwelijk een beroep gehad met een hogere sociaal-economische status dan dat van de man.

daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. Democratische gezagsverhoudingen in het gezin zullen bestaan, of dat althans geen sprake zal zijn van een autoritaire vader⁷³⁾.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap C ook eigenschap E van de famille éduco-gène zal optreden.

2. De ouders een hoge ambitie zullen hebben m.b.t. de opleiding van hun kinderen en de waarden van het onderwijs zullen steunen. Volgens Kahl⁷⁴⁾, Ellis en Lane⁷⁵⁾ en Turner⁷⁶⁻⁷⁷⁾ die een verband aantoonde tussen de mate waarin het beroep van de vrouw voor het huwelijk uitstak boven dat van de man enerzijds en het ambitie-niveau van de ouders m.b.t. de opleiding van de kinderen anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap C ook eigenschap D van de famille éduco-gène zal optreden.

D. de ouders koesteren een hoge ambitie met betrekking tot de opleiding van de kinderen, met name voor zover zich dit uit in een belangstellingssfeer die niet primair materiaal gericht is een waardering voor het onderwijs.

daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. Het gezin kleiner zal zijn dan gemiddeld.
Volgens Turner⁷⁸⁾ en Jürgens⁷⁹⁾ die een verband aantoonde tussen belangstelling en ambitie van de ouders enerzijds en de grootte van het gezin anderzijds.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap D ook eigenschap A van de famille éduco-gène zal optreden.
2. De ouders meer opleiding hebben genoten dan het verplichte minimum. Volgens Elder⁸⁰⁾ die een verband aantoonde tussen de ambitie van de ouders m.b.t. de opleiding van hun kinderen enerzijds en het opleidingsniveau van de ouders anderzijds.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap D van de famille éduco-gène ook eigenschap B zal optreden.
3. De vrouw voor haar huwelijk een beroep heeft gehad met een hogere sociaal-economische status dan dat van de man.
Volgens Kahl⁸¹⁾, Ellis & Lane⁸²⁾ en Turner⁸³⁾ die een verband aantoonde tussen het ambitie-niveau van de ouders m.b.t. de opleiding van hun kinderen enerzijds en de mate waarin het beroep van de vrouw voor het huwelijk uitstak boven dat van de man anderzijds.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap D ook eigenschap C van de famille éduco-gène zal optreden.
4. Het gezin een hogere sociaal-economische status zal hebben dan lower-class.
Volgens Turner⁸⁴⁾ die een verband aantoonde tussen het ambitie-niveau van de ouders m.b.t. de opleiding van hun kinderen en hun waardering voor het onderwijs enerzijds en de sociaal-economische klasse van het gezin anderzijds.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap D ook eigenschap F van de famille éduco-gène zal optreden.

E. democratische gezagsverhoudingen binnen het gezin.

daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. Het gezin kleiner is dan gemiddeld.
Volgens Bowerman & Elder⁸⁵⁾ en Rosen⁸⁶⁾ die een verband aantoonde tussen de gezagsverhoudingen binnen het gezin enerzijds en de grootte van het gezin anderzijds.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap E ook eigenschap A van de famille éduco-gène zal optreden.
2. De vrouw voor haar huwelijk een beroep heeft gehad met een hogere sociaal-economische status dan dat van de man⁸⁷⁾.
Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap E ook eigenschap C van de famille éduco-gène zal optreden.
3. De sociaal-economische status van het gezin hoger is dan die van lower-class.
Volgens Pearlin en Kohn⁸⁸⁾ die een verband aantoonde tussen de gezagsverhoudingen binnen het gezin enerzijds en de sociale klasse van het gezin anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap E ook eigenschap F van de famille éduco-gène zal optreden.

F. *de sociaal-economische status van het gezin is hoger dan die van lower-class.* daarbij bestaat een groter kans dan door toeval veroorzaakt kan zijn dat:

1. Het gezin kleiner is dan gemiddeld.

Volgens onder andere Tofigh⁸⁹⁾ en Blau en Duncan⁹⁰⁾ die een verband aantoonde tussen de sociaal-economische status van het gezin enerzijds en de grootte van het gezin anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap F ook eigenschap A van de famille éduco-gène zal optreden.

2. De ouders meer opleiding zullen hebben genoten dan het verplicht minimum.

Volgens Elder⁹¹⁾ die een verband aantoonde tussen de sociaal-economische klasse van het gezin enerzijds en het opleidingsniveau van de ouders anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap F ook eigenschap E van de famille éduco-gène zal optreden.

3. De ouders een hoge ambitie zullen hebben m.b.t. de opleiding van hun kinderen en de waarden van het onderwijs zullen steunen.

Volgens Turner⁹²⁾ die een verband aantoonde tussen de sociaal-economische klasse van het gezin enerzijds en de ambitie van de ouders m.b.t. de opleiding van de kinderen en hun waardering voor het onderwijs anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap F ook eigenschap D van de famille éduco-gène zal optreden.

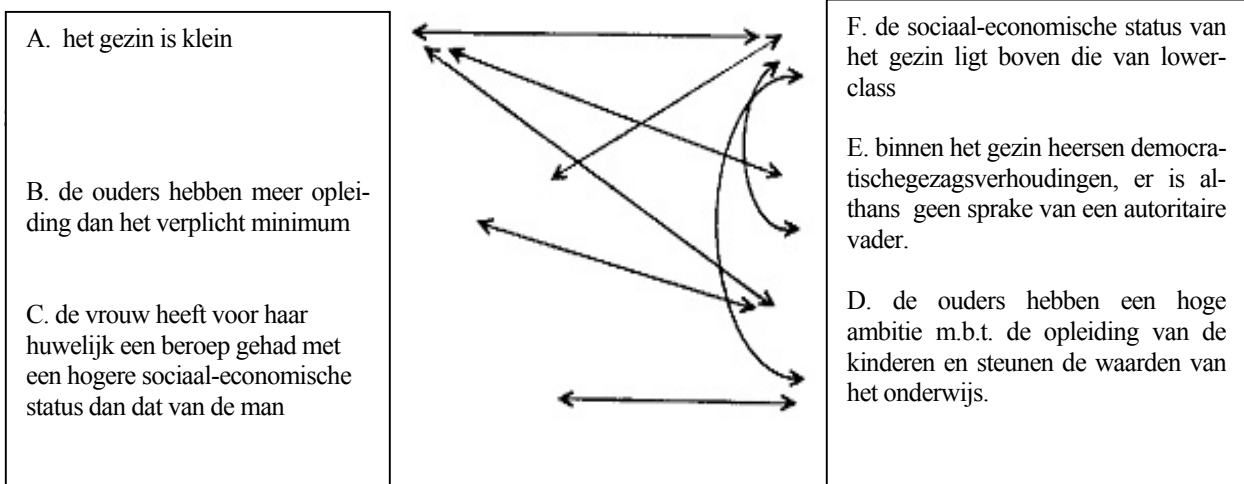
4. De gezagsverhoudingen binnen het gezin democratisch zijn.

Volgens Pearlin & Kohn⁹³⁾ die een verband aantoonde tussen de sociale klasse van het gezin enerzijds en de gezagsverhoudingen binnen het gezin anderzijds.

Zekere waarschijnlijkheid dus dat met eigenschap F ook eigenschap E van de famille éduco-gène zal optreden.

Wanneer wij dit alles schematisch weergeven krijgen wij het volgend beeld:

3.2 De famille éduco-gène als complex van tezamen optredende factoren

De pijlen in dit schema geven geconstateerde samenhangen aan. Omdat voor deze publikatie niet alle op dit terrein beschikbare literatuur geanalyseerd kon worden is het mogelijk dat nog meer samenhangen tussen de componenten van dit model zijn aangetoond. In ieder geval is het mogelijk dat nog meer relaties bestaan. De verbindingen tussen A en B, A en C, B en E, C en E en D en E staan nog open.

Hiermee hopen wij te hebben aangetoond dat deze achievement-stimulerende factoren meer in clusters plegen op te treden dan door toeval veroorzaakt kan zijn en wij hopen tevens een indicatie te hebben gegeven van hoe ongeveer de relaties tussen de factoren liggen.

Met dit model is nog niets gezegd over de hoogte van de waarschijnlijkheid, dat factoren gezamenlijk optreden en evenmin iets over de importantie die aan de verschillende factoren binnen dit model moet worden toegekend.

NOTEN

- 1) Dit artikel kwam tot stand naar aanleiding van een scriptie bij mevr. Dr. H. M. In 't Veld-Langeveld, lector in de Faculteit der Sociale Wetenschappen aan de N.E.H. te Rotterdam. Waardevolle adviezen mochten wij ontvangen van Drs. A. Maris, eveneens in deze Faculteit werkzaam.
- 2) McClelland, D C., *The Achieving Society* N.Y 1961.
- 3) Rosen, B. C., *The Achievement Syndrome: a psycho-structural dimension of social stratification* in: Atkinson, J., *Motives in Fantasy, Action and Society* N.Y. 1958.
- 4) Floud, J. E., *Social Class Factors in Educational Achievement* in: Halsey, A. H. ed. *Ability and Educational Opportunity*, 1961.
- 5) Girod, R., & Rouiller, J F, *Milieu social et orientation de la carrière des adolescents*, Geneve 1963.
- 6) Girod, R., & Rouiller, o.c.
- 7) Tofigh, F, *Du choix des professions*, Paris 1964.
- 8) Waar in deze studie verschil gemaakt wordt tussen upper-, middle- en lowerclass, bedoelen wij niet meer dan een globale aanduiding van de plaats in de sociale stratificatie.
- 9) Girod & Rouiller, o.c. evenals Blau, P. M & Duncan, O. D., (Some preliminary findings on social stratification in the US, in: *Acta Sociologica* 1965, p. 4-24) stellen de grens tussen klein en groot gezin tussen het derde en vierde kind.
- 10) Blau & Duncan, o.c.
- 11) Bowerman, C. E. en Elder, G. H., *Variations in adolescent perception of family power structure*, in *American Sociological Review* 1964, p. 551 vv.
- 12) Jürgens, H. W., *Familiengröße und Bildungsweg*.
- 13) Girod & Rouiller, o.c.
- 14) Tofigh, o.c.
- 15) Termen, L. M., *Genetic studies of genius*, 1925.
- 16) Heuyer, G., e.a., *Le niveau intellectuel des enfants d'âge scolaire*, Paris 1950.
- 17) Nisbet, J, *Family environment and intelligence*, in: *Eugenics Review*, 1953, p. 31-42.
- 18) Burt, *Family size, intelligence score and social class*, in: *Population Studies* 1947-'48.
- 19) Tofigh, o.c.
- 20) Dumont, A., *Dépopulation et civilisation*, Paris 1890.
- 21) Treffers, P. E" *Enkele opmerkingen over geboortebeperving in verband met de dalende geboortecijfers*. In *Nederland. Sociologische Gids* 1967, blz. 2 t/m 17.
- 22) Jürgens, o.c.
- 23) Rosen, B. C., *Family structure and achievement motivation*, in: *American Sociological Review*, 1961, 26, p. 574-85.
- 24) Tofigh, o.c.
- 25) Elder, Glen H. jr., *Adolescent achievement and mobility aspirations*, Chapel Hill, 1962, pp. 162-163.
- 26) Turner, R., *Some family determinants of ambition*, in : *Sociology and Social Research*, 46, 1962, pp.
- 27) Ploud, J. E., Halsey, A. H, & Martin, P M., *Social class factors in educational achievement*, London 1956.
- 28) Rose, A. M., *Parental models for youth*, in: *Sociology and social research*, 1955, p. 3-10.
- 29) Rushing, W A., *Adolescent-parent relationship and mobility aspiration*, in: *Social Forces* 1964-'65, p. 157-66.
- 30) Kahl, J A., *Educational and occupational aspirations of 'common-man' boys*, in: *Harvard Educational Review* 1953.
- 31) Haller, A. O. , *The occupational achievement process of farmreared youth in urban-industrial societies*, in: *American Journal of Rural Sociology* 1960, p. 321-33.
- 32) Nisbet, o.c.
- 33) Ploud, o.c.
- 34) Girod & Rouiller, o.c.

- 35) Tofigh, o.c.
- 36) Kahl, J. A., o.c.
- 37) Ellis, R. A. & Lane, W. C., Structural support for upward mobility, in: American Sociological Review 1963, p. 743-56.
- 38) Kahl, o.c.
- 39) Bowerman & Elder, o.c.
- 40) Rosen, B. C., Socialization and achievement motivation in Brazil, in: American Sociological Review, 1962, 27, p. 612-24.
- 41) Rosen, o.c. 1962.
- 42) Rosen, o.c. 1961.
- 43) Devereux, C., Patterns of parent behavior in America and West-Germany, in: International Social Science Journal, 1962, 14, p. 488-506.
- 44) Bronfenbrenner, U., The changing American child, in: The Journal of Social Issues, 1961, 17, p.6-18.
- 45) Strauss, M. A., Conjugal power structure and adolescent personality, in: Marriage and Family Living, 1962, 24, p. 17-25.
- 46) Bowerman & Elder, o.c.
- 47) Devereux, o.c.
- 48) Bronfenbrenner, o.c.
- 49) Strauss, o.c. 1962.
- 50) Kahl, o.c.
- 51) Ellis & Lane, o.c.
- 52) Turner, o.c.
- 53) Floud, in: Floud, J E., Halsey, A. H. & Martin, F. M o.c.
- 54) Strodbeck, F L., Family integration, values and achievement, in: Halsey, A. H., Education, Economy and Society, p. 315-47.
- 55) Strodbeck, o.c.
- 56) Rosen, o.c. 1962.
- 57) Rosen, o.c. 1961
- 58) Kahl, J. A., Some measurement of achievement orientations, in: American Journal of Sociology, 1965,6, p.669-81.
- 59) Riesman, L., Levels of aspiration and social class, in: American Sociological Review, 1953, 18, p. 233-42.
- 60) Sewell, W H., Haller, A. O. & Strauss, M. A., Social status and educational and occupational aspiration, in: American Sociological Review, 1957, p. 67-73.
- 61) Hollingshead, A. B., Elmtown's Youth, New York, 1949.
- 62) Merton, R. K., Social structure and anomie, in: Social theory and social structure, Glencoe III, Free press 1957.
- 63) Gould, R., Some sociological determinants of goal striving, in: Journal of social Psychology, 1941, 12, p. 461-73.
- 64) Crockett, H. J., The achievement motive and differential occupational mobility in the United States, in: American Sociological Review, 1962, 27, p. 191-204.
- 65) Bowerman & Elder, o.c.
- 66) Rosen, o.c. 1961.
- 67) Jürgens, o.c.
- 68) Turner, o.c.
- 69) Tofigh, o.c.
- 70) Blau & Duncan, o.c.
- 71) Elder jr., o.c.
- 72) Elder jr., o.c.
- 73) Deze relatie is niet aangetoond, althans niet naar ons gebleken is uit de literatuur. Deze relatie lijkt echter zo waarschijnlijk, dat wij hem toch, zij het onder voorbehoud in het model opnemen.
- 74) Kahl, o.c. 1953.

- 75) Ellis & Lane, o.c.
- 76) Turner, o.c.
- 77) Turner spreekt hier niet over beroep, maar over opleiding van de vrouw.
- 78) Turner, o.c.
- 79) Jürgens, o.c.
- 80) Elder jr., o.c.
- 81) Kahl, o.c. 1953.
- 82) Ellis & Lane, o.c.
- 83) Turner, o.c.
- 84) Turner, o.c.
- 85) Bowerman & Elder, oc.
- 86) Rosen, o.c- 1961.
- 87) zie noot 73.
- 88) Pearlin, L. J & Kohn, M L., Social class, occupation and parenral values, a cross national study, in:
American Sociological Review, 1966, 4, p. 466-79.
- 90) Blau & Ducan, o.c.
- 91) Elder jr., o.c.
- 92) Turner, o.c.
- 93) Pearlin & Kohn, o.c.